

งานภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5

นางสาวสุชาดา คาคอหมาย

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2549

ISBN 974-53-1267-3

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

LANDSCAPE ARCHITECTURE IN KING RAMA V PERIOD

Miss Suchada Kadmai

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Landscape Architecture Program in Landscape Architecture

Department of Landscape Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2006

ISBN 974-53-1267-3

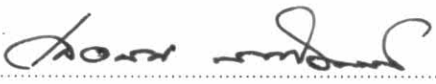
Copyright of Chulalongkorn University

492052

หัวข้อวิทยานิพนธ์   งานภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5
โดย   นางสาวสุชาดา คาคหมาย
สาขาวิชา   ภูมิสถาปัตยกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษา   ศาสตราจารย์กิตติคุณ เดชา บุญค้ำ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ เลอสม สถาปัตตานนท์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อังสนา บุญโยภาส)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์กิตติคุณ เดชา บุญค้ำ)

..... กรรมการ
(ศาสตราจารย์ ไชแสง คุชชะวัฒนะ)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รุจิโรจน์ อนามบุตร)

สุชาติดา คาคทมา: งานภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 (LANDSCAPE ARCHITECTURE IN KING RAMA V PERIOD) อ.ที่ปรึกษา: ศ.กิตติคุณ เดชา บุญค้ำ, 452 หน้า. ISBN 974-53-1267-3.

ตลอดระยะเวลา 42 ปี ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงได้รับการยกย่องว่าเป็น นักปฏิรูปที่เปลี่ยนแปลงประเทศจากแบบเก่ามาสู่แบบใหม่ พระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระองค์ครอบคลุมไปทั่วทุกแขนงรวมถึง สาขางานที่รู้จักในปัจจุบันว่าภูมิสถาปัตยกรรม การวิจัยครั้งนึ่งมุ่งศึกษางานภูมิสถาปัตยกรรมในรัชสมัยของพระองค์ที่มีการนำมาใช้ ในการวางผังบริเวณและจัดภูมิทัศน์ในพระราชวังและพระราชอุทยาน ลานโล่งในเมืองตลอดจนการปลูกต้นไม้ถนนในพระนครและ หัวเมือง การวิเคราะห์แนวความคิด รูปแบบ ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของงานภูมิสถาปัตยกรรมที่บ่งชี้ปัจจัยแวดล้อมต่างๆ ที่มี อิทธิพลและส่งผลกระทบต่อรูปแบบของงานภูมิสถาปัตยกรรมที่พระองค์ทรงวางรากฐานไว้ เพื่อนำเสนอประวัติศาสตร์และ วิวัฒนาการของงานภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ส่งผลเชื่อมโยงถึงปัจจุบัน

กระบวนการวิจัยอาศัยการวิเคราะห์และการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิและปฐมภูมิที่ได้จากเอกสารวิชาการ จดหมายเหตุ พระ ราชทัตตเลขา บทความ สิ่งตีพิมพ์ต่างๆ จากหน่วยราชการและเอกชน ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากการลงสำรวจสภาพพื้นที่ปัจจุบันเพื่อ ใช้ประกอบการวิเคราะห์ผังบริเวณและภาพถ่ายเก่าเพื่อหาร่องรอยงานภูมิสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ 5 มาเป็นฐานสรุปข้อมูล

จากการศึกษาพบว่า แนวความคิดและรูปแบบงานภูมิสถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลตะวันตกจากการเสด็จเยือน ต่างประเทศหลายครั้งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญของรูปแบบและการแพร่หลายของงานภูมิ สถาปัตยกรรมในประเทศไทย โดยมีการนำแบบอย่างตะวันตกมาใช้ในการออกแบบวางผังพระราชวังและตกแต่งพระราชอุทยาน ตลอดจนการวางผังเมือง นอกจากนี้ ยังมีการใช้เทคนิคทางภูมิทัศน์ โดยการใช้น้ำเข้ามามีส่วนร่วมในการวางผังด้วย แต่ยังคงรักษา รูปแบบของพระราชวังไทยได้อย่างงดงามโดยการแบ่งเป็นเขตพระราชฐานชั้นนอกและพระราชฐานชั้นใน มีการประยุกต์รูปแบบ ตะวันตกให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศของไทย ส่วนอิทธิพลของจีนที่มีต่องานภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 มี น้อยลง บทบาทและหน้าที่ของงานภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5 ในเรื่องของการวางผังพระราชวังและการออกแบบพื้นที่โล่ง ของเมืองตลอดจนการปลูกต้นไม้ถนนนั้น มีส่วนช่วยในด้านความงดงาม ความน่าอยู่อาศัยและสุขลักษณะให้กับเมืองซึ่งมีความ จำเป็นสำหรับเมืองที่มีความหนาแน่นมากขึ้น การพัฒนาเมืองสมัยใหม่ให้เจริญทัดเทียมประเทศตะวันตกนี้ อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วย รักษาเอกราชของชาติจากการล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตกในสมัยนั้นไว้ได้

ภาควิชา.....ภูมิสถาปัตยกรรม.....ลายมือชื่อนิสิต.....

สาขาวิชา.....ภูมิสถาปัตยกรรม.....ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ปีการศึกษา.....2549.....

4674188225 : MAJOR LANDSCAPE ARCHITECTURE

KEY WORD : LANDSCAPE ARCHITECTURE / KING RAMA V / STREET PLANT / PLAZA / GARDEN / PALACE

SUCHADA KADMAI : LANDSCAPE ARCHITECTURE IN KING RAMA V PERIOD.

THESIS ADVISOR: DECHA BOONKHAM, PROFESSOR EMERITUS OF LANDSCAPE ARCHITECTURE, 452 pp. ISBN 974-53-1267-3.

For 42 years under the reign of his majesty King Rama the V, known as King Chulalongkorn, was greatly admired in his country modernization. His reforms covered several of developing aspects including the area known today as landscape architecture. This study focuses on landscape architectural works during the time of King Chulalongkorn in planning and landscaping of the royal palaces and its gardens; building cities' open spaces; and trees planting along the roadsides and around the cities. The research analyzes concepts, forms and roles of landscape architecture in the period which allows us to understand all factors influencing toward today landscape architecture in which the King had pioneered.

The study provides information about historical and evaluating information of landscape architecture of the King's period until present day. The research is conducted by collecting primary and secondary data from various documents such as chronicle records, the King's letters and correspondences, articles, and publications from both official archives and private collections. To support and clarified these collected data, the analysis of the present day's landscape surveys have been used to compare with historical photographs of those days.

The study finds that, concepts and forms of landscape architecture in the King's period were highly westernized as the results of many times of study trips in several western countries by King Chulalongkorn himself, mostly on purposes of studying western world development, lifestyle and colonialism in oriental countries. Landscape architecture was used in planning and decorating the palaces and the royal gardens, as well as in the cities' overall landscape. More over, water-landscape was also used in the design as well. Despite of these western influences, Thai original concepts and styles were well preserved in the layouts. For instance, the palace's areas were still divided in to internal and external zones just like those in the old Siamese traditional royal palace zoning. The preservation of original Thai concept made the westernized landscape design suitable for Thailand's climate. The study also finds the influenced of Chinese style in landscape garden design had noticeably diminished from the much popular in the earlier reigns. Landscape architecture during the reign of King Chulalongkorn played an important role in city beautification and zoning. It enables the cities to later be suitable for rapid increase in population density. These major modernization and westernized reformed by King Chulalongkorn may have help Siam, the only country in South-East Asia to stay independent and survived the striving colonization from the western countries of the era.

Department .....Landscape Architecture.....Student's signature.....

Field of study.....Landscape Architecture.....Advisor's signature.....

Academic year.....2006.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีจากความช่วยเหลือและร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายโดยเฉพาะ อาจารย์ผู้สอนในภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม ที่เป็นผู้ให้ความรู้ในด้านวิชาการต่างๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำวิทยานิพนธ์นี้ และขอแสดงความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ให้กำเนิดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พร้อมทั้งเรื่องราวที่ข้าพเจ้าได้ทำการศึกษาวิจัย

อนึ่งข้าพเจ้าขอขอบพระคุณศาสตราจารย์กิตติคุณ เดชา บุญค้ำ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์และ ศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2549 ในสาขาทัศนศิลป์ (ภูมิสถาปัตยกรรม) ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ไชแสง สุชะวัฒน์ ราชบัณฑิต ผู้เป็นแรงบันดาลใจในการทำวิทยานิพนธ์ ประธานกรรมการและกรรมการทุกท่านที่ได้ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ และให้ความช่วยเหลือในการทำวิจัยเรื่องนี้อย่างดียิ่ง กับทั้งใคร่ขอขอบพระคุณเจ้าหน้าที่ของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร หอสมุดแห่งชาติและหอสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกด้วยไมตรีจิตอันดีในการเข้าค้นคว้าข้อมูล พร้อมข้อมูลที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญทั้งหลายจากหนังสือและ บทความต่างๆที่ข้าพเจ้าได้ใช้ประกอบการวิจัยจนสำเร็จและข้าพเจ้าขอขอบพระคุณคณะกรรมการพิจารณาอนุมัติให้ทุน อาจารย์ผู้ติดตามผลการวิจัยและคณะกรรมการผู้ตรวจวิทยานิพนธ์ทุกท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ข้าพเจ้าขอขอบพระคุณบิดา มารดา ผู้ให้กำลังใจและสนับสนุนในการทำวิทยานิพนธ์ พร้อมทั้งเพื่อนและ คุณแอก ที่ช่วยเป็นกำลังใจและเอื้อเฟื้อช่วยเหลือในการทำวิทยานิพนธ์พร้อมทั้งนำใจอันดีทั้งหลาย หัวหน้าและพี่ๆ ที่ทำงานที่ อนุญาตได้ทำวิทยานิพนธ์อย่างเต็มที่จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้แม้ว่าจะต้องใช้ระยะเวลานานถึง 2 ปีเต็ม ในการรวบรวม ค้นคว้าและการ ปรับปรุงแก้ไขโดยอาจารย์ที่ปรึกษาและกรรมการทุกท่าน จนในบางครั้งรู้สึกท้อและเหนื่อยเพราะในการศึกษาเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ข้อมูลบางเป็นข้อมูลที่หายากและต้องแนชัดในเรื่องของเนื้อหาและระยะเวลา แต่ข้าพเจ้าก็ตั้งใจ อย่างเต็มความสามารถในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ให้สมบูรณ์และมีข้อผิดพลาดให้น้อยที่สุด หากมีข้อผิดพลาดประการใด ข้าพเจ้าขออภัยมา ณ ที่นี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงมีประโยชน์ไม่มากนักน้อยแก่ผู้สนใจทั่วไป พร้อมทั้งจุด ประกายให้ผู้ทำวิจัยท่านอื่นสร้างสรรค์งานวิจัยที่มีประโยชน์ต่อไป

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญผัง.....	ฎ
สารบัญรูปภาพ	ฅ
สารบัญสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ย
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	1
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	2
1.4 ข้อตกลงเบื้องต้นของการวิจัย	2
1.5 ข้อจำกัดของการวิจัย	3
1.6 คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	3
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย.....	5
1.8 ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย.....	5
บทที่ 2 ประเทศสยามในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	6
2.1 พระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	7
2.2 กรุงเทพมหานครในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	13
2.3 การพัฒนาประเทศสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	19
2.3.1 ถนน.....	20
2.3.2 คลอง.....	33
2.3.3 สะพาน.....	38
บทที่ 3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อรูปแบบของงานภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5.....	47

3.1	อิทธิพลทางสภาพแวดล้อม.....	47
3.1.1	ภูมิประเทศ	47
3.1.2	ภูมิอากาศ	48
3.1.3	พืชพรรณ.....	49
3.2	อิทธิพลทางสภาพสังคม	49
3.2.1	ศิลปวัฒนธรรม.....	49
3.2.2	การเมือง	50
3.2.3	การปกครอง.....	50
3.2.4	เศรษฐกิจ.....	51
3.2.5	วิวัฒนาการและเทคโนโลยี	52
3.3	อิทธิพลทางปรัชญา.....	53
3.3.1	ศาสนาและความเชื่อ	53
3.3.2	สถาปัตยกรรม.....	55
3.3.3	ภูมิทัศน์.....	56
บทที่ 4	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับงานภูมิสถาปัตยกรรม.....	61
4.1	พระปรีชาสามารถในงานภูมิสถาปัตยกรรม	61
4.1.1	การนำเอางานภูมิสถาปัตยกรรมมาช่วยในการวางผังเมือง.....	62
4.1.2	การนำเอางานภูมิสถาปัตยกรรมมาช่วยในการวางผังอาคารอื่นๆ.....	69
4.1.3	การนำเอางานภูมิสถาปัตยกรรมมาช่วยในการวางผังวัด.....	72
4.2	พระปรีชาสามารถในเรื่องพืชพรรณ	81
4.2.1	ด้านการเลือกพืชพรรณตามสภาพแวดล้อมและการใช้งาน	81
4.2.2	ด้านการปลูกต้นไม้และการบำรุงดูแลรักษา.....	83
4.2.3	แหล่งที่มาของต้นไม้.....	85
4.3	เทคโนโลยีการก่อสร้างและควบคุมงานภูมิสถาปัตยกรรม.....	99
4.3.1	การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในประเทศ	99
4.3.2	ผู้ออกแบบและควบคุมงาน.....	104

บทที่ 5	การวิเคราะห์งานภูมิสถาปัตยกรรม : การสร้างและการปลูกต้นไม้ถนนในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	122
	5.1 การปลูกต้นไม้ถนนในเขตพระนคร	133
	5.2 การปลูกต้นไม้ถนนในหัวเมือง.....	157
บทที่ 6	การวิเคราะห์งานภูมิสถาปัตยกรรม ลานโล่งในเมืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	164
	6.1 ลานโล่งในเมือง.....	164
	6.1.1 สนามหลวง	164
	6.1.2 ลานเสาชิงช้า.....	171
	6.1.3 ลานพระบรมรูปทรงม้า.....	176
บทที่ 7	การวิเคราะห์งานภูมิสถาปัตยกรรม พระราชวังในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	181
	7.1 การสร้างพระราชวังในพระนคร.....	184
	7.1.1 พระบรมมหาราชวัง.....	184
	7.1.2 พระราชวังสราญรมย์.....	205
	7.1.3 พระราชวังสวนดุสิต	219
	7.1.4 สวนสุนันทา.....	275
	7.1.5 พระราชวังพญาไท.....	294
	7.2 การสร้างพระราชวังตามหัวเมือง.....	302
	7.2.1 พระราชวังบางปะอิน พระนครศรีอยุธยา.....	303
	7.2.2 พระราชวังรัตนรังสรรค์และเขานิเวศ ระนอง.....	334
	7.2.3 พระราชวังจุฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง ชลบุรี.....	342
	7.2.4 พระราชวังในเมืองราชบุรี.....	371
	7.2.5 พระราชวังบ้านปืน (พระรามราชนิเวศน์) เพชรบุรี.....	381
บทที่ 8	สรุปผลการวิเคราะห์งานภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	394
	8.1 สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อรูปแบบงานภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5.....	394
	8.2 สรุปบทบาทหน้าที่และความสำคัญของงานภูมิสถาปัตยกรรมในสมัยรัชกาลที่ 5	395
	8.3 สรุปแนวความคิดและรูปแบบงานภูมิสถาปัตยกรรม.....	396

8.3.1 การปลูกต้นไม้ถนนในสมัยรัชกาลที่ 5	397
8.3.2 ลานโล่งในเมือง ในสมัยรัชกาลที่ 5	402
8.3.3 การสร้างพระราชวังในสมัยรัชกาลที่ 5	403
8.4 บทสรุปและเสนอแนะ	410
อ้างอิง	410
ภาคผนวก	417
ภาคผนวก ก รายชื่อถนนที่ซ่อมแซมและสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5	418
ภาคผนวก ข รายชื่อคลองที่มีการขุดลอกและคลองที่ขุดใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5	428
ภาคผนวก ค รายชื่อสะพานที่ซ่อมและสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5	434
ภาคผนวก ฉ การตั้งชื่อถนนจากเครื่องลายครามจีน	442
ภาคผนวก ง รายชื่อพระราชทานในพระราชวังจุฬาราชราษฎราน เกาะสีชัง	446
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	452

สารบัญตาราง

ตาราง		หน้า
ตาราง 2 - 1	สรุปรายชื่อคลองที่ปรากฏหลักฐานในสมัยรัชกาลที่ 5	35
ตาราง 4 - 1	แสดงพันธุ์ไม้ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศในสมัยรัชกาลที่ 5	98
ตาราง 5 - 1	สรุปรายชื่อถนนที่มีพระราชดำริให้ปลูกต้นไม้สองข้างถนนในสมัยรัชกาลที่ 5	156
ตาราง 7 - 1	แสดงรายชื่อพันธุ์ไม้ในบริเวณพระราชวังบางปะอิน.....	325
ตาราง 8 - 1	สรุปรูปแบบและแนวความคิดในการออกแบบลานโถงในเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5.....	403
ตาราง ก - 1	สรุปรายชื่อถนนที่สร้างและปรับปรุงในสมัยรัชกาลที่ 5.....	427
ตาราง ข - 1	สรุปรายชื่อคลองที่มีการขุดลอกคลองใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5.....	429
ตาราง ข - 2	สรุปรายชื่อคลองซึ่งขุดใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5	432
ตาราง ค - 1	สรุปสะพานซูดเฉลิมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5	435
ตาราง ค - 2	สรุปสะพานที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5.....	440
ตาราง ฉ - 1	ชื่อถนนจากเครื่องลายครามจีน.....	445

สารบัญผัง

ผัง		หน้า
ผัง 2 - 1	แผนที่แสดงถนนที่มีการซ่อมแซมและสร้างใหม่ในสมัยตอนต้นรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2424).....	29
ผัง 2 - 2	แผนที่แสดงถนนที่มีการสร้างใหม่ในสมัยตอนกลางรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2425-2438)	30
ผัง 2 - 3	แผนที่แสดงถนนที่มีการสร้างใหม่ในสมัยตอนปลายรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2439-2453).....	31
ผัง 2 - 4	แผนที่แสดงการเปรียบเทียบการสร้างถนนในสมัยรัชกาลที่ 5.....	32
ผัง 2 - 5	เปรียบเทียบการขุดคลองระหว่างในสมัยรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5.....	37
ผัง 2 - 6	สะพานชุดเฉลิมที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5.....	42
ผัง 2 - 7	ตำแหน่งสะพานอื่นๆที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5.....	45
ผัง 3 - 1	การปลูกต้นไม้ประจำทิศ 8 ทิศ.....	54
ผัง 4 - 1	ภาพเปรียบเทียบในสายพระเนตรของรัชกาลที่ 5 หลังพระราชวังสวนดุสิตเป็นรูปช้าง (ส่วนหัว) การใช้ที่ดิน ในระยะต้นรัชกาลที่ 5 ส่วนใหญ่อยู่ภายในกำแพงเมือง ศูนย์กลางของเมืองยังอยู่ในเขตคูเมืองเดิมอันเป็น	63
ผัง 4 - 2	แผนที่กรุงเทพมหานครเมื่อ พ.ศ. 2439 แสดงให้เห็นการขยายตัวของพระนครเริ่มมีการสร้างพระราชวัง สวนดุสิตด้านเหนือพระนครและการนำระบบตารางมาใช้ในการวางผัง.....	65
ผัง 4 - 3	แผนที่กรุงเทพมหานครเมื่อ พ.ศ. 2440 แสดงให้เห็นการขยายตัวของพระนครที่ยังเกาะกลุ่มในบริเวณ คลองรอบกรุง	66
ผัง 4 - 4	แผนที่กรุงเทพมหานครเมื่อ พ.ศ. 2446 แสดงให้เห็นแนวถนนที่สร้างขึ้นเพื่อเชื่อมพระนครกับชานเมือง	67
ผัง 4 - 5	แผนที่กรุงเทพมหานครเมื่อ พ.ศ. 2453 แสดงให้เห็นการขยายตัวของพระนครในช่วงปลายรัชกาล สังเกตเห็นว่ามีการกระจายที่อยู่อาศัยในรูปแบบรัศมีชานคลอง	68
ผัง 4 - 6	แผนที่แสดงบริเวณวัดเบญจมพิตรดุสิตวนาราม.....	79
ผัง 4 - 7	แผนที่แสดงบริเวณกรุงเทพฯในสมัยรัชกาลที่ 5 ฉบับพิมพ์ที่ประเทศอังกฤษสังเกตพื้นที่เมืองยังอยู่ใน วงจำกัดที่คลองรอบกรุงเท่านั้นยังไม่แผ่กระจายออกไปมากนัก	101
ผัง 4 - 8	แผนที่แสดงบริเวณกรุงเทพฯในสมัยรัชกาลที่ 5 ฉบับกรมแผนที่.....	102
ผัง 4 - 9	แสดงเจ้าหน้าที่และพนักงานต่างๆในการก่อสร้างพระราชวังสวนดุสิต สวนสุนันทา การสร้างถนนและการ ขยายพระนครด้านเหนือ	120
ผัง 4 - 10	พนักงานกลางดูแลการก่อสร้างเฉพาะส่วนพระราชวังจุฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง.....	121
ผัง 5 - 1	แสดงการปลูกต้นไม้ถนนในโครงการถนนราชดำเนินนอก ราชดำเนินกลาง และราชดำเนินใน	139

ผัง		หน้า
ผัง 6 - 1	ภาพถ่ายทางอากาศในปัจจุบันตลาดเสาชิงช้าได้กลายมาเป็นที่ว่าการกรุงเทพมหานคร.....	175
ผัง 6 - 2	ภาพถ่ายทางอากาศในปัจจุบันแสดงรูปร่างของลานพระบรมรูปทรงม้ามีลักษณะเป็นทางยาว	180
ผัง 7 - 1	แสดงคตินิยมเรื่องระบบจักรวาลที่นำมาใช้ในการวางผังพระราชวัง.....	183
ผัง 7 - 2	แปลนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในสมัยรัชกาลที่ 5.....	185
ผัง 7 - 3	ที่ตั้งของสวนสวรรค์ด้านหลังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท.....	189
ผัง 7 - 4	แปลนของสวนสวรรค์.....	191
ผัง 7 - 5	ที่ตั้งของสวนซ้ายหลังพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท.....	192
ผัง 7 - 6	ที่ตั้งของสวนควาลัย (สวนขวา) ในสมัยรัชกาลที่ 5.....	193
ผัง 7 - 7	แสดงบริเวณสวนขวาในสมัยรัชกาลที่ 3	194
ผัง 7 - 8	ที่ตั้งของพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทและพระที่นั่งภานูมาศจำรูญ.....	200
ผัง 7 - 9	แสดงอาณาเขตและที่ตั้งของเขตพระราชฐานด้านล่างเป็นพระราชอุทยาน.....	205
ผัง 7 - 10	แสดงในส่วนของเขตพระราชฐานพระราชวังสราญรมย์	208
ผัง 7 - 11	แปลนพระราชอุทยานสราญรมย์ในสมัยปลายรัชกาลที่ 5	211
ผัง 7 - 12	ผังสวนควที่ใช้เป็นส่วนพฤกษศาสตร์เป็นส่วนต้นแบบของพระราชอุทยานสราญรมย์.....	213
ผัง 7 - 13	ผังพระราชวังดุสิตเขตพระราชฐาน	220
ผัง 7 - 14	การแบ่งเขตพระราชฐานในพระราชวังดุสิต.....	223
ผัง 7 - 15	พื้นที่พระราชวังดุสิตเขตพระราชฐานและสวนสุนันทา	224
ผัง 7 - 16	รายชื่อประตูในเขตพระราชฐาน.....	226
ผัง 7 - 17	รายชื่อถนนในเขตพระราชฐาน.....	227
ผัง 7 - 18	คลองภายในเขตพระราชฐาน	228
ผัง 7 - 19	พระที่นั่งต่างๆในเขตพระราชฐาน.....	229
ผัง 7 - 20	ตำแหน่งตำหนักสวนต่างๆ ในเขตพระราชฐาน.....	234
ผัง 7 - 21	เนื่องจากการวางผังตำหนักรูปแบบบ้านยุโรปการตกแต่งจึงมีลักษณะเป็นส่วนรูปนัย.....	245
ผัง 7 - 22	แสดงการจัดภูมิสถาปัตยกรรมในพระราชฐานส่วนกลาง	253
ผัง 7 - 23	สวนพฤกษศาสตร์ bogor botanical garden ต้นแบบของพระราชอุทยานสวนดุสิต	266

ผัง		หน้า
ผัง 7 - 24	แสดงบริเวณเขาดินพระราชอุทยานดุสิต.....	268
ผัง 7 - 25	แสดงการวางผังในส่วนสุหน้ทาในสมัยรัชกาลที่ 6.....	286
ผัง 7 - 26	แสดงอาณาเขตพระราชวังพญาไทในตอนปลายรัชกาลที่ 6.....	294
ผัง 7 - 27	แสดงเขตพระราชวังพญาไทในสมัยต้นรัชกาลที่ 6.....	298
ผัง 7 - 28	แสดงพันธุ์ไม้ในพระราชวังบางปะอินสันนิษฐานว่ามีทั้งของเดิมและที่ปลูกใหม่ในปัจจุบัน.....	324
ผัง 7 - 29	แปลนพระที่นั่งรัตนรังสรรค์ผีพระหัตถ์ของรัชกาลที่ 5 ตัวสะกดตามต้นฉบับ.....	337
ผัง 7 - 30	แสดงการแบ่งเขตพระราชฐานภายในพระราชวังจุฑาธุชราชฐาน.....	348
ผัง 7 - 31	แปลนพระราชวังจุฑาธุชราชฐานแสดงตำแหน่งสิ่งก่อสร้างที่ได้รับการปรับปรุงในปัจจุบัน.....	352
ผัง 7 - 32	แสดงการก่อสร้างพระราชวังจุฑาธุชราชฐานเป็นระยะที่ 1- 3.....	353
ผัง 7 - 33	แสดงทางภายในพระราชวังจุฑาธุชราชฐาน.....	365
ผัง 7 - 34	แปลนสันนิษฐานของพระราชวังบนเขาสัตตนาถในปัจจุบันกลายเป็นวัดเขาวังราชบุรี.....	373
ผัง 7 - 35	แปลนพระราชวังพระนครคีรีเป็นต้นแบบของพระราชวังบนเขาสัตตนาถ.....	374
ผัง 7 - 36	แสดงที่ตั้งของพระราชวังบ้านปืน.....	381
ผัง 7 - 37	แปลนสันนิษฐานของพระราชวังบ้านปืน.....	385
ผัง 8 - 1	แสดงถนนที่มีการปลูกต้นไม้ในสมัยรัชกาลที่ 5.....	400
ผัง 8 - 2	การปลูกต้นมะฮอกกานีเป็นต้นไม้ถนนในเมืองเพชรบุรี.....	401
ผัง 8 - 3	แสดงตำแหน่งลานโล่งในเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5.....	402
ผัง 8 - 4	แสดงตำแหน่งพระราชวังที่ได้ทำการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5.....	404
ผัง 8 - 5	พระราชวังตามหัวเมืองที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5.....	407

สารบัญรูปภาพ

รูปภาพ		หน้า
รูปภาพ 2 - 1	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี.....	6
รูปภาพ 2 - 2	ทิวทัศน์ท่าเรือบางกอก.....	15
รูปภาพ 2 - 3	ทิวทัศน์แม่น้ำเจ้าพระยา.....	16
รูปภาพ 2 - 4	เรือนแพริมแม่น้ำเจ้าพระยาสันนิษฐานว่าถ่ายในสมัยรัชกาลที่ 5.....	16
รูปภาพ 2 - 5	เรือนแพและบ้านเรือนตามริมแม่น้ำสันนิษฐานว่าถ่ายในสมัยรัชกาลที่ 5.....	17
รูปภาพ 2 - 6	ภูเขาทองในสมัยรัชกาลที่ 5.....	17
รูปภาพ 2 - 7	แม่น้ำเจ้าพระยาตรงท่าราชวรดิฐในสมัยรัชกาลที่ 5.....	18
รูปภาพ 2 - 8	ลักษณะการค้าขายทางน้ำ.....	18
รูปภาพ 2 - 9	ร้านค้าบริเวณถนนเจริญกรุง.....	19
รูปภาพ 2 - 10	ถนนบำรุงเมือง.....	20
รูปภาพ 2 - 11	ถนนหน้าพระลาน 5.....	21
รูปภาพ 2 - 12	ถนนเลียบก้าแพงพระนครในสมัยรัชกาลที่ 5.....	21
รูปภาพ 2 - 13	ถนนมหาไชย.....	22
รูปภาพ 2 - 14	รูปถนนสาทรที่สร้างโดยการขุดคลองมาทำถนน.....	23
รูปภาพ 2 - 15	ถนนราชดำเนินบริเวณสะพานมัทวานรังสรรค์.....	25
รูปภาพ 2 - 16	ถนนราชดำเนินในบริเวณติดกับสนามหลวง.....	26
รูปภาพ 2 - 17	คลองเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญในสมัยต้นรัชกาลที่ 5.....	34
รูปภาพ 2 - 18	คลองรอบกรุงในสมัยรัชกาลที่ 5.....	35
รูปภาพ 2 - 19	สภาพคลองในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการปลูกต้นไม้สองฝั่งคลอง.....	36
รูปภาพ 2 - 20	คลองส่งน้ำจากเขียงรากถึงกรุงเทพฯ ตามโครงการจัดหาน้ำบริโภคและประตุระบายน้ำที่สามเสนสำหรับ ระบายน้ำไปสู่ที่สูบน้ำเพื่อจัดทำน้ำประปา.....	36
รูปภาพ 2 - 21	สะพานหก.....	39
รูปภาพ 2 - 22	สะพานหกหน้าวัดพิชัยญาติการาม ธนบุรี ถ่ายราวสมัยรัชกาลที่ 5.....	39
รูปภาพ 2 - 23	สะพานเฉลิมยศ 45.....	40

รูปภาพ		หน้า
รูปภาพ 2 - 24	สะพานเฉลิมกรุง 48.....	40
รูปภาพ 2 - 25	สะพานเฉลิมเผ่า 52 (สะพานหัวช้าง).....	41
รูปภาพ 2 - 26	สะพานเฉลิมหล้า 56	41
รูปภาพ 2 - 27	สะพานมัทวานรังสรรค์	43
รูปภาพ 2 - 28	สะพานผ่านฟ้าลีลาศ.....	44
รูปภาพ 2 - 29	สะพานผ่านพิภพลีลา.....	44
รูปภาพ 3 - 1	รูปแบบงานภูมิสถาปัตยกรรมที่แสดงออกในรูปของศาสนา	53
รูปภาพ 3 - 2	องค์ประกอบในการตกแต่งพื้นที่บริเวณวัดส่วนใหญ่ที่ได้รับอิทธิพลจากจีน.....	54
รูปภาพ 3 - 3	วังบูรพาภิรมย์ถ่ายเมื่อ พ.ศ.2489 มีรูปแบบสถาปัตยกรรมและการวางผังอาคารที่รับอิทธิพลจากตะวันตก.....	56
รูปภาพ 3 - 4	รูปแบบการวางผังพระราชวังในสมัยสุโขทัยในเวศน์.....	57
รูปภาพ 3 - 5	บรรยากาศจำลองบริเวณพระที่นั่งศรีสรรเพชญ์ที่เมืองโบราณ.....	57
รูปภาพ 3 - 6	สภาพซากพระราชวังนารายณ์ราชนิเวศน์ในปัจจุบัน.....	58
รูปภาพ 3 - 7	Siamesischer Temple ณ สวนสาธารณะ Kurpark เมืองบัตโฮมบวร์ก ประเทศเยอรมนี.....	60
รูปภาพ 3 - 8	ไม้ดัดที่ปลูกอยู่ในพระบรมมหาราชวังที่ใช้ตกแต่งหน้าพระที่นั่งในสมัยรัชกาลที่ 5.....	68
รูปภาพ 4 - 1	รูปแบบอาคารที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5.....	70
รูปภาพ 4 - 2	รูปแบบการตั้งโรงเงินกุสึที่รัชกาลที่ 5 ทรงวางผัง.....	71
รูปภาพ 4 - 3	การใช้ไม้ยืนต้นในรูปแบบสวนป่าให้ความร่มรื่นแก่ถนนและบริเวณโดยรอบ.....	76
รูปภาพ 4 - 4	การนำน้ำเข้าช่วยในวางผังวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม.....	76
รูปภาพ 4 - 5	การใช้ไม้พุ่มตัดแต่งสองข้างทางเข้าตัวพระอุโบสถช่วยเสริมสร้างภูมิทัศน์และตัวอาคารให้สวยงาม	78
รูปภาพ 4 - 6	สภาพด้านหน้าพระอุโบสถ.....	80
รูปภาพ 4 - 7	สะพานและคลองในหมายเลข 9 ที่โปรดฯให้ขุดเพื่อแบ่งเขตพุทธาวาสและสังฆาวาส.....	80
รูปภาพ 4 - 8	บ้านหิมพานต์หรือปาร์คสามเสน.....	103
รูปภาพ 4 - 9	ชายนายเฮนรี อาลาบาสเตอร์ ขวานายมาริโอ ตามาญโญ.....	106
รูปภาพ 4 - 10	ช้ายดร.คาร์ล ชิกฟรีด เดอริง ขวาพระสารสาสน์พลชั้นน์ (ด้านบนกับข้าราชการสยามที่กรุงเบอร์ลิน พ.ศ. 2451).....	108

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 4 - 11	ซ้ายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ขวาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ..... 110
รูปภาพ 4 - 12	ซ้ายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเทวัญอุไทยวงศ์ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ขวาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต..... 110
รูปภาพ 4 - 13	ซ้ายสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ขวา สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค)..... 111
รูปภาพ 4 - 14	ซ้ายพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ ขวาจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี (เจิม แสงชูโต)..... 112
รูปภาพ 4 - 15	ซ้ายเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) ขวาเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์..... 112
รูปภาพ 4 - 16	ซ้ายเจ้าพระยาอมรราช (ปั้น สุขุม) ขวาพระราชาโยธาเทพ (กร หงสกุล)..... 113
รูปภาพ 4 - 17	ซ้ายพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) ขวาพระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก้อง ณ ระนอง)..... 117
รูปภาพ 4 - 18	ซ้ายพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นสมมตอมรพันธุ์เป็นกรรมการปรับปรุงซ่อมแซมพระจุฑาธุชราชฐาน ขวา กรมหมื่นวรวังวนสุภากร(พระองค์เจ้าเฉลิมลักษณวงศ์ในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว)ช่วยเขียนแบบวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม..... 117
รูปภาพ 5 - 1	รูปแบบและวิธีการสร้างถนน..... 123
รูปภาพ 5 - 2	สรุปแบบแผนและขนาดของถนนที่ทำในสมัยรัชกาลที่ 5..... 125
รูปภาพ 5 - 3	การขุดร่องน้ำสองข้างถนนเป็นการจัดระบบสุขาภิบาลของถนน..... 126
รูปภาพ 5 - 4	ตัวอย่างถนนในพระราชวังจุฑาธุชราชฐานที่มีการวางระบบระบายน้ำไว้สองข้างถนน..... 126
รูปภาพ 5 - 5	บาทวิถีแบบตึกเสนางเรียง (arcade) ก่อนที่จะมีการพัฒนารูปแบบในปัจจุบัน..... 128
รูปภาพ 5 - 6	ตัวอย่างทางเดินเท้าแบบตึกเสนางเรียง (arcade) ที่จังหวัดระนอง..... 129
รูปภาพ 5 - 7	ตึกแถวที่ถนนบำรุงเมืองสร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 มีทางเดินเท้าแบบตึกเสนางเรียง (arcade)..... 130
รูปภาพ 5 - 8	ตัวอย่างถนนในสมัยรัชกาลที่ 5..... 131
รูปภาพ 5 - 9	รูปแบบของถนนชองม์ เอลิเซส์ (Champs-Elysees) ที่มีลักษณะแอเวนิวเป็นต้นแบบของถนนราชดำเนินนอก..... 136
รูปภาพ 5 - 10	ถนนเบญจมาศเดิมใช้ต้นหูกวางเป็นต้นไม้ถนนแต่ภายหลังเปลี่ยนเป็นต้นมะขาม..... 136
รูปภาพ 5 - 11	รูปแบบถนนราชดำเนินกลาง..... 137
รูปภาพ 5 - 12	รูปแบบถนนราชดำเนินกลาง..... 137

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 5 - 13	รูปแบบถนนราชดำเนินใน 138
รูปภาพ 5 - 14	ถนนราชดำเนินในและท้องสนามหลวงใช้ต้นมะขามเป็นต้นไม้ถนน 138
รูปภาพ 5 - 15	ซุ้มที่ 1 ของกรมยุทธนาธิการสังเกตต้นมะขามที่สนามหลวงและถนนราชดำเนินในยังไม่โตมากนัก 140
รูปภาพ 5 - 16	ซุ้มที่ 2 ของกระทรวงกลาโหมสังเกตต้นมะขอกกานีด้านข้างมีความสูงประมาณ 4 - 5 เมตร 140
รูปภาพ 5 - 17	ซุ้มที่ 3 ของกระทรวงมหาดไทยบริเวณแยกบ้านตะนาวสังเกตต้นมะขอกกานีเป็นแถวแนวยาวไปด้านหน้า 141
รูปภาพ 5 - 18	ซุ้มที่ 4 ของกระทรวงยุติธรรมแนวต้นไม้ถนนปลูกอย่างเป็นระเบียบทั้งสองข้างทาง 141
รูปภาพ 5 - 19	ซุ้มที่ 5 ของกระทรวงนครบาลขณะก่อสร้างถนนราชดำเนินกลางเชิงสะพานผ่านฟ้าลีลาศสังเกตต้นไม้ด้านซ้ายมือเป็นน่าจะเป็นต้นหูกวาว 142
รูปภาพ 5 - 20	ซุ้มที่ 6 ของกระทรวงธรรมการถนนราชดำเนินกลาง 142
รูปภาพ 5 - 21	สังเกตต้นไม้ถนนมีการใช้ต้นปาล์มด้วยในบริเวณถนนราชดำเนินกลางระหว่างซุ้มกระทรวงพระคลังกับซุ้มกระทรวงโยธาธิการ 143
รูปภาพ 5 - 22	ซุ้มที่ 8 ของกระทรวงเกษตรการถนนราชดำเนินนอกบริเวณเชิงสะพานมัทธวานรังสรรค์ 143
รูปภาพ 5 - 23	ซุ้มที่ 9 ของกระทรวงพระคลังถนนราชดำเนินนอกบริเวณแยกถนนคอเสื้อ 144
รูปภาพ 5 - 24	ซุ้มที่ 10 ของกระทรวงโยธาธิการเห็นต้นมะขามเป็นต้นไม้ถนนทั้งสองข้างทาง 144
รูปภาพ 5 - 25	สันนิษฐานว่าเป็นคลองคูเมืองสังเกตเห็นต้นไม้ริมถนนน่าจะเป็นต้นขนุน 149
รูปภาพ 5 - 26	การปลูกต้นไม้ริมคลองในพระนครสมัยรัชกาลที่ 5 149
รูปภาพ 5 - 27	ถนนเยาวราชมีการปลูกต้นไม้ถนนและหญ้าตามรายทาง 150
รูปภาพ 5 - 28	ถนนเจริญกรุงใช้ต้นหูกวาวเป็นต้นไม้ถนนในสมัยรัชกาลที่ 5 150
รูปภาพ 5 - 29	รูปแบบต้นไม้ถนนบว้ยและถนนพุดตานใน 151
รูปภาพ 5 - 30	รูปแบบถนนสามเสนกว้าง 10 วา ใช้ต้นประดู่และโคกเป็นต้นไม้ถนน 151
รูปภาพ 5 - 31	รูปแบบถนนสะพานแก้ว สะพานทอง 152
รูปภาพ 5 - 32	รูปแบบถนนดวงตะวันกว้าง 10 วา ใช้ต้นหางนกยูงและมะขามเป็นต้นไม้ถนน 152
รูปภาพ 5 - 33	รูปแบบถนนบริเวณกำแพงวังด้านตะวันออก 153
รูปภาพ 5 - 34	รูปแบบถนนคอเสื้อกว้าง 10 วา มีต้นประดู่เป็นต้นไม้ถนน 153
รูปภาพ 5 - 35	รูปแบบถนนดาวช่างกว้าง 4-5 วา 154

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 5 - 36	รูปแบบถนนดวงเดือนกว้าง 6 วา มีต้นมะขามเป็นต้นไม้ถนน..... 154
รูปภาพ 6 - 1	หน้าที่หลักของสนามหลวงเป็นพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์..... 166
รูปภาพ 6 - 2	พระราชพิธีแรกนาขวัญที่ท้องสนามหลวง..... 166
รูปภาพ 6 - 3	สนามหลวงเป็นลานโล่งในเขตกรุงรัตนโกสินทร์ชั้นในสังเกตต้นมะขามเริ่มปลูก 167
รูปภาพ 6 - 4	การจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ เมื่อ พ.ศ. 2424 167
รูปภาพ 6 - 5	งานรับเสด็จรัชกาลที่ 5 เสด็จกลับจากการประพาสยุโรปครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2440 168
รูปภาพ 6 - 6	สนามหลวงเป็นลานโล่งรูปไข่มีต้นมะขามและถนนราชดำเนินในเป็นดัวบอกรอบเขต 169
รูปภาพ 6 - 7	ต้นมะขามเป็นองค์ประกอบที่ปลูกสองแถวขอบนอกในสมัยรัชกาลที่ 5 169
รูปภาพ 6 - 8	ต้นมะขามยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของสนามหลวงได้เป็นอย่างดี 170
รูปภาพ 6 - 9	สนามหลวงในปัจจุบันเป็นลานโล่งที่รักษาภูมิลักษณะทางขอบฟ้าของพระบรมมหาราชวัง..... 170
รูปภาพ 6 - 10	พระราชพิธีโล้ชิงช้า..... 172
รูปภาพ 6 - 11	พื้นที่ลานเสาชิงช้าในสมัยนั้นเป็นที่ชุมนุมเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเป็นหลัก..... 172
รูปภาพ 6 - 12	พิธีกรรมในพระราชพิธีโล้ชิงช้า..... 173
รูปภาพ 6 - 13	พระราชพิธีโล้ชิงช้าจำเป็นต้องมีลานโล่งเพื่อรองรับผู้คนเป็นจำนวนมาก..... 173
รูปภาพ 6 - 14	ลานเสาชิงเป็นส่วนหนึ่งของถนนสายหลักซึ่งขยายให้กว้างขึ้น..... 174
รูปภาพ 6 - 15	มุมมองจากวัดสุทัศน์เทพวรารามเห็นลานเสาชิงช้ามีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยม 175
รูปภาพ 6 - 16	ภาพแบบร่างชุมชนรับเสด็จของกระทรวงโยธาธิการบริเวณที่จะก่อสร้างพระบรมรูปทรงม้า 177
รูปภาพ 6 - 17	พระบรมรูปทรงม้าเด่นสง่าเป็นจุดเด่นปลายสุดของถนน 178
รูปภาพ 6 - 18	กิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นรอบพระบรมรูปทรงม้าเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์เป็นส่วนใหญ่..... 178
รูปภาพ 6 - 19	ต้นแบบพระบรมรูปทรงม้าของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ในพระราชวังแวร์ซายด์..... 179
รูปภาพ 6 - 20	ต้นแบบลานโล่งในเมืองของลานพระบรมรูปทรงม้าที่พระราชวังแวร์ซายด์..... 179
รูปภาพ 6 - 21	เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2549 ลานพระบรมรูปใช้ประกอบพระราชพิธีที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ พร้อมเป็นที่ชุมนุมคนได้จำนวนมาก..... 180
รูปภาพ 7 - 1	ภาพถ่ายทางอากาศแสดงบริเวณพระบรมมหาราชวังราว พ.ศ.2465..... 184
รูปภาพ 7 - 2	เขาไกรลาศที่ใช้ในพระราชพิธีโสกันต์..... 186
รูปภาพ 7 - 3	พระราชพิธีโสกันต์สังเกตเห็นรูปปั้นพุงน้อออกมา..... 186

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 7 - 4	ไม้ตัดหน้าศาลาสหทัยสมาคมเมื่องานรับเสด็จนิวัตพระนครครั้งที่ 2 ร.ศ. 126 (พ.ศ.2450) 187
รูปภาพ 7 - 5	การใช้ไม้ตัดตกแต่งภายในพระบรมมหาราชวังเมื่อ พ.ศ.2450 187
รูปภาพ 7 - 6	กระถางเคลือบแต่ละรูปแบบและองค์ประกอบในการจัดแต่งพระราชฐาน 188
รูปภาพ 7 - 7	แสดงให้เห็นถึงแสดงความแออัดในพระบรมมหาราชวังถ่ายจากพระที่นั่งภูวดลทิศในปลายรัชกาลที่ 4. 189
รูปภาพ 7 - 8	ลักษณะของหุ้มมียะในหมู่พระมหามณเฑียรพระอภิเนาว์นิเวศน์..... 190
รูปภาพ 7 - 9	พลับพลาในสวนซ้าย..... 192
รูปภาพ 7 - 10	สภาพจำลองสวนขวาในสมัยรัชกาลที่ 3 194
รูปภาพ 7 - 11	พระที่นั่งคิวาลัยอยู่ท่ามกลางลานหญ้าและต้นไม้ใหญ่ในสวนคิวาลัย 195
รูปภาพ 7 - 12	สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถทรงเล่นโครเก้ในสวนคิวาลัยถ่ายเมื่อ พ.ศ. 2440 196
รูปภาพ 7 - 13	การตกแต่งบริเวณพลับพลาริมสระเต่า..... 196
รูปภาพ 7 - 14	การตกแต่งบริเวณใช้ไม้กระถางจำพวกปาล์มวางเรียงรายริมอ่างแก้ว..... 197
รูปภาพ 7 - 15	โรงเพ็ชรในสวนคิวาลัยหลังพลับพลา 197
รูปภาพ 7 - 16	การนำเอารูปปั้นยุโรปมาตั้งประดับเพื่อเป็นจุดนำสายตาของสวนเป็นอิทธิพลมาจากยุโรป..... 198
รูปภาพ 7 - 17	พลับพลาริมสระเต่าในปัจจุบัน..... 198
รูปภาพ 7 - 18	สภาพปัจจุบันบริเวณสระเต่าในสวนคิวาลัยมีการตกแต่งด้วยการปลูกบัว 199
รูปภาพ 7 - 19	ลานหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเป็นสนามหญ้าแห่งแรกในประเทศไทยถ่ายในสมัยรัชกาลที่ 5 201
รูปภาพ 7 - 20	ลานหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทมีการนำเอาไม้ตัดมาตกแต่งโดยรอบ..... 201
รูปภาพ 7 - 21	ภาพมุมกว้างของพระที่นั่งภานุมาศจำรูญ (พระที่นั่งบรมพิมาน) ในปัจจุบัน 202
รูปภาพ 7 - 22	เปรียบเทียบการตัดแต่งทรงพุ่มต้นไม้หน้าพระที่นั่งภานุมาศจำรูญในสมัยรัชกาลที่ 5 และในปัจจุบัน..... 202
รูปภาพ 7 - 23	อ่างแก้วภายในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท..... 203
รูปภาพ 7 - 24	อ่างแก้วในสวนคิวาลัยเป็นที่เล่นน้ำของฝ่ายใน 203
รูปภาพ 7 - 25	อ่างแก้วระหว่างอาคารบริเวณหมู่พระวิมาน..... 204
รูปภาพ 7 - 26	อ่างแก้วบริเวณหน้าหอพระธาตุมณเฑียรหลังพระที่นั่งสนามจันทร์..... 204
รูปภาพ 7 - 27	ด้านขวามือของรูปคือบริเวณที่จะสร้างพระราชวังสราญรมย์สันนิษฐานว่าถ่ายในรัชกาลที่ 4 206
รูปภาพ 7 - 28	บริเวณตึกดินเป็นที่สร้างพระราชวังสราญรมย์ถ่ายจากหอภูวดลทิศในสันนิษฐานว่าถ่ายในรัชกาลที่ 4 . 207

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 7 - 29	ตัวพระตำหนักล้อมรอบลานกลางประดับด้วยประติมากรรมน้ำพุแบบยุโรป 209
รูปภาพ 7 - 30	ลักษณะอาคารของพระราชวังสราญรมย์..... 210
รูปภาพ 7 - 31	แสดงเขตพระราชฐานของพระราชวังสราญรมย์..... 210
รูปภาพ 7 - 32	ชาวเรือนกระจก ช้ายอนุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ 212
รูปภาพ 7 - 33	ลักษณะของพระราชอุทยานเป็นส่วนรูปนัย (Formal garden) 213
รูปภาพ 7 - 34	สะพานในพระราชอุทยานสราญรมย์ยังคงสภาพมาถึงปัจจุบัน..... 214
รูปภาพ 7 - 35	พระราชอุทยานสราญรมย์ด้านติดถนนเจริญกรุง..... 215
รูปภาพ 7 - 36	ศาลาแปดเหลี่ยมองค์ประกอบสำคัญในพระราชอุทยาน 218
รูปภาพ 7 - 37	บริเวณพระราชอุทยานสราญรมย์ในสมัยปลายรัชกาลที่ 5..... 218
รูปภาพ 7 - 38	แสดงความแออัดภายในพระบรมมหาราชวังถ้ายาวรัชกาลที่ 4 222
รูปภาพ 7 - 39	ถ่ายจากห้องรูปเห็นเจ้าจอมเอิบที่ริมคลองเม่งเส็ง 228
รูปภาพ 7 - 40	บรรยากาศและสภาพคลองเม่งเส็งในพระราชวังสวนดุสิต 229
รูปภาพ 7 - 41	อ่างหยกเป็นตัวกั้นระหว่างพระที่นั่งวิมานเมฆกับเรือนต้น 229
รูปภาพ 7 - 42	ชาวพระที่นั่งวิมานเมฆ ช้ายพระที่นั่งอภิเศกดุสิต..... 231
รูปภาพ 7 - 43	ชาวพระตำหนักเรือนต้น ช้ายพระที่นั่งอัมพรสถาน เชื่อมต่อกับพระที่นั่งอุดรภาคด้วยสะพานทั้งชั้นล่างและชั้นบน 232
รูปภาพ 7 - 44	ชาวตำหนักสวนหงษ์ ช้ายตำหนักสวนเขาไม้ 233
รูปภาพ 7 - 45	ชาวตำหนักสวนบัวไฟ ชาวสวนบัว..... 233
รูปภาพ 7 - 46	ช้ายสวนฝรั่งกังไส ชาวสวนบัวเปลว..... 234
รูปภาพ 7 - 47	ช้ายตำหนักพระเจ้าอรุณวดี ชาวตำหนักพระองค์เจ้าบุษบันบัวผัน 235
รูปภาพ 7 - 48	ช้ายตำหนักกรมหลวงวรเสรฐสุดา ชาวตำหนักพระองค์เจ้าอรไทยเทพกัญญา 235
รูปภาพ 7 - 49	พระที่นั่งอนันตสมาคม..... 236
รูปภาพ 7 - 50	ช้ายพระที่นั่งราชฤดี ชาวสันนิษฐานว่าเป็นพระที่นั่งสิตลาภิรมย์บริเวณสวนแป๊ะเต่ง 236
รูปภาพ 7 - 51	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพักผ่อนในพระราชวังสวนดุสิต..... 237
รูปภาพ 7 - 52	คลองร่องไม้หอมถ่ายจากพระที่นั่งวิมานเมฆ..... 239
รูปภาพ 7 - 53	การตกแต่งภายในเขตพระราชฐานถ่ายจากพระที่นั่งวิมานเมฆ 239

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 7 - 54	บรรยากาศของอ่างหยกหน้าพระที่นั่งวิมานเมฆ..... 240
รูปภาพ 7 - 55	บรรยากาศของอ่างหยกด้านทิศใต้..... 240
รูปภาพ 7 - 56	สภาพคลองและเกาะต่างๆในพระราชวังสวนดุสิต..... 241
รูปภาพ 7 - 57	สภาพอันนารีบรมย์ของพระราชวังสวนดุสิต..... 241
รูปภาพ 7 - 58	ฝายในกับสระบัวอันกว้างใหญ่..... 242
รูปภาพ 7 - 59	คลองภายในเขตพระราชฐาน..... 242
รูปภาพ 7 - 60	สภาพศาลาท่าน้ำภายในเขตพระราชฐาน (น.ส.แดงหนู) 243
รูปภาพ 7 - 61	บรรยากาศอันร่มรื่นบริเวณเรือนต้น..... 243
รูปภาพ 7 - 62	ต้นไม้ใหญ่โตที่ปลูกข้างพระตำหนักเรือนต้น..... 244
รูปภาพ 7 - 63	พนักงานจัดสวนรอบพระที่นั่งวิมานเมฆ..... 244
รูปภาพ 7 - 64	การตกแต่งหน้าตำหนักด้วยน้ำพุ..... 246
รูปภาพ 7 - 65	การตกแต่งด้านหน้าตำหนักด้วยไม้กระถาง อย่างเคลือบต่างๆ..... 246
รูปภาพ 7 - 66	ซุ้มไม้เลื้อยที่ใช้ตกแต่งเรือนแถวหลังตำหนัก..... 247
รูปภาพ 7 - 67	การตกแต่งด้วยต้นปาล์มหน้าสวนหงษ์..... 247
รูปภาพ 7 - 68	การจัดสวนหน้าตำหนักในเขตพระราชฐาน..... 248
รูปภาพ 7 - 69	ตำหนักที่ประทับสร้างขึ้นท่ามกลางหมู่ไม้ต่างๆ..... 248
รูปภาพ 7 - 70	ลักษณะการตกแต่งสวนหน้าตำหนักของฝายใน..... 249
รูปภาพ 7 - 71	การตกแต่งด้วยอ่างบัวทรงกลมอันเป็นจุดน่าสนใจของเส้นทางเดินในสวนหงษ์..... 249
รูปภาพ 7 - 72	ฝายในกำลังเล่นน้ำคลองในพระราชวังสวนดุสิต..... 251
รูปภาพ 7 - 73	บริเวณลานโล่งหน้าพระที่นั่งอภิเชษฐดุสิตเป็นสถานที่ฝายในมาพักผ่อน..... 252
รูปภาพ 7 - 74	การเล่นศึกชิงนางโดยอาศัยพื้นที่ลานโล่งภายในเขตพระราชฐาน..... 252
รูปภาพ 7 - 75	พระที่นั่งราชฤทธิมีลักษณะเป็นศาลาไทยด้านข้างประดับด้วยไม้กระถางเคลือบ..... 254
รูปภาพ 7 - 76	พลับพลาที่ประทับท่ามกลางหมู่ไม้ต่างๆ..... 254
รูปภาพ 7 - 77	สวนแ่งแต่งกับต้นไม้หนาพันธุ์..... 255
รูปภาพ 7 - 78	เส้นทางสัญจรที่รายล้อมไปด้วยต้นไม้ใหญ่..... 255

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 7 - 79	การตกแต่งด้วยสระน้ำ โขดหินเลียนแบบธรรมชาติของสวนแง่เต่ง..... 256
รูปภาพ 7 - 80	บริเวณเขากบ..... 256
รูปภาพ 7 - 81	ฝายในในเรือนกล้วยไม้..... 257
รูปภาพ 7 - 82	เรือนเฟิร์นที่พระที่นั่งวิมานเมฆ (ปัจจุบันรื้อลงแล้ว)..... 257
รูปภาพ 7 - 83	เขามอภายในพระราชวังดุสิต..... 258
รูปภาพ 7 - 84	ลานโล่งด้านหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมเป็นการเปิดมุมมองสู่องค์พระที่นั่ง..... 259
รูปภาพ 7 - 85	การใช้ประโยชน์จากลานโล่งในการประกอบพระราชพิธี..... 259
รูปภาพ 7 - 86	ฝายในกำลังเก็บผลไม้ที่ปลูกริมถนนกันอย่างสนุกสนาน..... 260
รูปภาพ 7 - 87	ริมถนนสัมผัสมือในสองฝั่งปลูกต้นกระถ่อนเรียงรายเป็นระเบียบตลอดถนน..... 261
รูปภาพ 7 - 88	ถนนมังกรรำในบริเวณสวนดุสิต..... 261
รูปภาพ 7 - 89	ถนน่วย..... 262
รูปภาพ 7 - 90	การปลูกต้นไม้ริมถนนเป็นแนวให้ความร่มเย็นขณะสัญจร..... 262
รูปภาพ 7 - 91	การปลูกต้นไม้ถนนบริเวณถนนทางเข้าถนนพระลาน..... 263
รูปภาพ 7 - 92	นกยูงเผือกและกวางก่อนที่จะย้ายมาเลี้ยงในพระราชอุทยาน..... 264
รูปภาพ 7 - 93	ศาลาไทยที่เขาดินสันนิษฐานว่าเป็นของใหม่เรือนกระจกภายในเขาดิน (ของปัจจุบัน)..... 265
รูปภาพ 7 - 94	สวนกว้างในพระราชอุทยานดุสิต..... 266
รูปภาพ 7 - 95	พระราชอุทยานฝั่งสนามเสือป่าเป็นสนามหญ้าโล่ง..... 267
รูปภาพ 7 - 96	การตกแต่งพระราชอุทยานโดยการขุดสระน้ำแล้วเอาดินมาถมเป็นเนินเรียกเขาดิน..... 267
รูปภาพ 7 - 97	รัชกาลที่ 5 ทรงรับรองเจ้านายต่างประเทศทำพิธีปลูกต้นสักที่เขาดิน..... 270
รูปภาพ 7 - 98	ศาลาริมสระโหนดาตในพระราชอุทยาน..... 270
รูปภาพ 7 - 99	สระมัจฉลินทร มฤคทายวันในพระราชอุทยาน..... 271
รูปภาพ 7 - 100	สระโหนดาตอันเป็นที่รื่นรมย์ของราชสำนักฝายในสังเกตการใช้พรรณไม้ที่ปลูกในสระน้ำ..... 271
รูปภาพ 7 - 101	ผักตบชวาที่พระวิมาดาเธอกรมพระสุทธาสินีนาฏฯ ทรงนำเข้ามาเมื่อคราวตามเสด็จไปชวา..... 272
รูปภาพ 7 - 102	ถนนในพระราชอุทยาน เป็นเส้นสายธรรมชาติมีการปลูกหญ้าสองถนนด้านหลังคือศาลาวงกลม..... 272
รูปภาพ 7 - 103	ฝายในกับบริเวณเขาดินสังเกตพื้นมีการปูด้วยหิน..... 273

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 7 - 104	การประชุมรถยนต์ที่เขาดินสิงเกตตันไผ่ยืนต้นมีหลายชนิด 273
รูปภาพ 7 - 105	พระรูปหมู่ทรงฉายที่วิลล่าโนเบลซานเรโมเมื่อปี พ.ศ. 2450 ต้นแบบของสวนสุนันทา..... 276
รูปภาพ 7 - 106	แสดงรูปแบบพระราชอุทยานที่รัชกาลที่ 5 ทรงโปรดฯให้เป็นแบบอย่าง ถ่ายประมาณปี พ.ศ. 2450 277
รูปภาพ 7 - 107	พระมหาสีเทวี พระเจ้าน้องยาเธอ พระเจ้าลูกเธอ เจ้าจอมมารดาและเจ้าจอมในรัชกาลที่ 5 278
รูปภาพ 7 - 108	สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ 279
รูปภาพ 7 - 109	วิลล่าโนเบล ซานเรโมที่ประทับต้นแบบของสวนสุนันทา..... 282
รูปภาพ 7 - 110	ประตูสี่แฉ่ (ประตูสุนันทาทวาร) เชื่อมสวนสุนันทากับพระราชวังสวนดุสิตตรงถนนบ่วย..... 283
รูปภาพ 7 - 111	สวนสุนันทาในอดีตกับการตกแต่งผสมผสานระหว่างสวนลายและสวนป่า 283
รูปภาพ 7 - 112	ประตูน้ำริมกำแพงด้านตะวันตกที่มีการขุดคลองมาจากแม่น้ำเจ้าพระผ่านวัดราชาธิวาส..... 284
รูปภาพ 7 - 113	ซ้ายตำหนักพระวิมาดาเธอกรมพระสุทธาสินีนาฏปิยมหาราชปดิวรีดาในปัจจุบัน ขวาตำหนักพระองค์เจ้าพิสมัยพิมลสัตย์ 285
รูปภาพ 7 - 114	สระน้ำและการจัดบรรยากาศให้เป็นสวนป่า..... 288
รูปภาพ 7 - 115	สภาพต้นไม้เรียงรายตามแนวคลองข้างกำแพงสวนสุนันทา..... 289
รูปภาพ 7 - 116	ทัศนียภาพของสระน้ำในสวนสุนันทา..... 289
รูปภาพ 7 - 117	สภาพอันร่มรื่นของสระน้ำภายในสวนสุนันทา..... 290
รูปภาพ 7 - 118	รั้วไม้ระแนงกั้นระหว่างตำหนักใช้ต้นพุทธรักษาเป็นแนวรั้ว 291
รูปภาพ 7 - 119	ต้นไม้ใหญ่ขึ้นปกคลุมตามทางเดิน 292
รูปภาพ 7 - 120	สระน้ำหน้าตำหนักอันร่มรื่นในสวนสุนันทา 292
รูปภาพ 7 - 121	อุโมงค์ใต้เขาดินด้านหน้าตำหนักของพระวิมาดาเธอฯในปัจจุบัน 293
รูปภาพ 7 - 122	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขับรถยนต์ ณ พระราชวังพญาไท 295
รูปภาพ 7 - 123	สภาพพระราชวังพญาไทในสมัยรัชกาลที่ 6 297
รูปภาพ 7 - 124	พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญที่นาหลวงในพระราชวังพญาไท..... 299
รูปภาพ 7 - 125	สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถและเจ้านายฝ่ายในทรงดำนาด้วยพระองค์เองที่นาหลวง 300
รูปภาพ 7 - 126	แปลงปลูกผักในบริเวณพระราชวังพญาไท..... 301
รูปภาพ 7 - 127	ภาพคลองสามเสนในสมัยรัชกาลที่ 5..... 301
รูปภาพ 7 - 128	ภาพถ่ายทางอากาศประมาณปี พ.ศ. 2525 แสดงลักษณะของบางปะอินเป็นเกาะขนาดใหญ่..... 303

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 7 - 129	แผนผังพระราชวังบางปะอิน..... 305
รูปภาพ 7 - 130	ภาพถ่ายทางอากาศของพระราชวังบางปะอินเมื่อ 16 สิงหาคม พ.ศ.2465..... 305
รูปภาพ 7 - 131	สะพานฉนวนมีฉากบานเกล็ดกั้นกลางตลอดสะพาน เพื่อให้ฝ่ายหน้าไม่สามารถเห็นฝ่ายในได้..... 306
รูปภาพ 7 - 132	การขุดสระน้ำให้มีลักษณะคลองขนาดใหญ่กั้นเขตพระราชฐานชั้นนอกกับชั้นใน..... 306
รูปภาพ 7 - 133	การใช้น้ำสร้างเทคนิคการสะท้อน (Reflection Effect)..... 307
รูปภาพ 7 - 134	สระน้ำข้างพระที่นั่งเวทาคันจำรูญ..... 307
รูปภาพ 7 - 135	ห้วงน้ำขนาดใหญ่ในเขตพระราชฐานชั้นนอก..... 308
รูปภาพ 7 - 136	การดึงน้ำจากภายนอกเข้ามาภายในพระราชวังเสมือนเป็นพระราชวังกลางทะเลสาบ..... 308
รูปภาพ 7 - 137	แสดงตำแหน่งประตูภายในพระราชวังบางปะอิน..... 309
รูปภาพ 7 - 138	ซ้ายประตูสาครประพาส ขวาประตูองค์ในจรัญญ์..... 309
รูปภาพ 7 - 139	ซ้ายประตูเทวราชครวไล ขวาประตูสังฆลิตธิภักตการ..... 310
รูปภาพ 7 - 140	ซ้ายประตูนงคราญประเวศ ขวาประตูรศรเศรศวรรดิษฐ์..... 310
รูปภาพ 7 - 141	ซ้ายสภาคารราชประยูร ขวาหอเหมมณเฑียรเทวราช..... 311
รูปภาพ 7 - 142	ซ้ายพระที่นั่งไอศวรรย์ทิพย์อาสน์ ขวาพระที่นั่งวิภากษิพมาน..... 311
รูปภาพ 7 - 143	ซ้ายพระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร ขวาพระที่นั่งเวทาคันจำรูญ..... 312
รูปภาพ 7 - 144	ซ้ายแก่งบุปผาประพาส ขวาหาวชิรุทศนา..... 312
รูปภาพ 7 - 145	ซ้ายอนุสาวรีย์สมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ ขวาอนุสาวรีย์พระอัครชายาเธอพระองค์เจ้าเสาวภาคย์ นารีรัตน์..... 313
รูปภาพ 7 - 146	ซ้ายเรือนแก้วห้อง ขวาพระตำหนักฝ่ายใน..... 313
รูปภาพ 7 - 147	น้ำมีบทบาทในการเสริมสร้างบรรยากาศและเสริมคุณค่าของงานสถาปัตยกรรม..... 314
รูปภาพ 7 - 148	การตกแต่งพระราชฐานภายในพระราชวังบางปะอินอันสวยงาม..... 315
รูปภาพ 7 - 149	การใช้น้ำเป็นที่พักผ่อนพระอิริยาบถของฝ่ายใน..... 315
รูปภาพ 7 - 150	รัชกาลที่ 5 ทรงเรือแข่งกับพระเจ้าน้องยาเธอ..... 316
รูปภาพ 7 - 151	กระทงลอยในงานพระราชทานเพลิงศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมขุนสุพรรณภาควดี เมื่อปี พ.ศ.2447..... 316
รูปภาพ 7 - 152	การใช้น้ำช่วยในการวางผังยังคงความงามจนถึงปัจจุบัน..... 317
รูปภาพ 7 - 153	การสร้างจุดสนใจด้วยหาวชิรุทศนาเป็นฉากหลัง..... 318

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 7 - 154	การจัดองค์ประกอบที่มีจุดสนใจข้างหน้าเป็นพระที่นั่งโอสวรรย์ทิพยอาสน์ 318
รูปภาพ 7 - 155	กระโจมแตรริมน้ำเป็นที่ตั้งสำหรับแถวบรรเลงรับและส่งเสด็จ สร้างจุดเด่นของสวนได้เป็นอย่างดี..... 319
รูปภาพ 7 - 156	การใช้ศาลาเป็นที่นั่งพักผ่อน สวรรค์ 319
รูปภาพ 7 - 157	เรือนแพและศาลาทางโดมริมน้ำใช้เป็นที่พักผ่อน..... 320
รูปภาพ 7 - 158	บริเวณอัฒจันทร์ในพระที่นั่งอุทยานภูมิเสถียร 320
รูปภาพ 7 - 159	กำแพงเตี้ยประดับกระถางทอดยาวตามทางเดินช่วยในการนำสายตา..... 321
รูปภาพ 7 - 160	การออกแบบเส้นทางมีการคำนึงถึงจุดจบในการเดิน..... 321
รูปภาพ 7 - 161	การวางประติมากรรมแบบตั้งเดี่ยวเป็นการสร้างจุดเด่นให้กับสวน..... 322
รูปภาพ 7 - 162	การนำประติมากรรมรูปสตรียุโรปมาใช้ในการตกแต่ง 322
รูปภาพ 7 - 163	การใช้ประติมากรรมและการจัดสวนลายในปัจจุบัน..... 323
รูปภาพ 7 - 164	วัดนิวศธรรมประวัติวัดประจำพระราชวังบางปะอินมีรูปแบบสถาปัตยกรรมซึ่งได้รับอิทธิพลจากยุโรป.. 326
รูปภาพ 7 - 165	ภาพเปรียบเทียบในสมัยรัชกาลที่ 5 ยังคงความงดงามจนถึงปัจจุบัน 327
รูปภาพ 7 - 166	การตัดแต่งไม้พุ่มให้เป็นแนวกำแพงรั้ว..... 327
รูปภาพ 7 - 167	เรือนแพทรงไทยริมทะเลสาบในเขตพระราชฐาน..... 328
รูปภาพ 7 - 168	การใช้ไม้กระถางตกแต่งริมทางเดิน..... 328
รูปภาพ 7 - 169	สนามหญ้าโล่งในเขตพระราชฐานชั้นนอก..... 329
รูปภาพ 7 - 170	การตกแต่งด้วยโคมไฟตามทางเดินต่างๆ..... 329
รูปภาพ 7 - 171	การใช้สะพานไม้เป็นตัวเชื่อมต่อกันระหว่างพระที่นั่ง 330
รูปภาพ 7 - 172	การสร้างสะพานพุงตรงเป็นการเปิดมุมมองไปสู่อนุสาวรีย์สันนิษฐานว่าเป็นสะพานที่สร้างขึ้นใหม่..... 330
รูปภาพ 7 - 173	สะพานตุ๊กตา สร้างลักษณะเดียวกับสะพานข้ามแม่น้ำไทเบอร์ในกรุงโรม..... 331
รูปภาพ 7 - 174	สะพานที่สร้างแทนสะพานไม้เดิมเพื่อเชื่อมพื้นที่ระหว่างเกาะต่างๆ..... 331
รูปภาพ 7 - 175	การนำเอาไม้ยืนต้นตัดแต่งทรงพุ่มปลูกเป็นแถวยาวไปตามถนน 332
รูปภาพ 7 - 176	การปลูกต้นไม้ยืนต้นและไม้พุ่มด้านล่างตามทางเดิน 332
รูปภาพ 7 - 177	การปลูกต้นไม้ต่างชนิดกันในนอกพระราชวัง 333
รูปภาพ 7 - 178	ถนนริมกำแพงพระราชวังด้านติดแม่น้ำ 333

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 7 - 179	พระที่นั่งรัตนรังสรรค์เปลี่ยนมาเป็นศาลว่าการจังหวัดระนอง..... 334
รูปภาพ 7 - 180	เนินเขานิเวศน์คีรี..... 335
รูปภาพ 7 - 181	มุมมองจากระเบียงสู่ห้องพระบรมมิ่งเกิดเห็นไม้กระถางวางเรียงรายตามเสา..... 339
รูปภาพ 7 - 182	สิ่งเกิดไม้ยืนต้นโดยรอบมีขนาดเล็กและมีการใช้ต้นกล้วยตากแห้งรอบลัปปลาที่ประทับ..... 340
รูปภาพ 7 - 183	สภาพโดยรอบพระที่นั่งรัตนรังสรรค์บนยอดเขา..... 341
รูปภาพ 7 - 184	ภาพจำลองพระที่นั่งรัตนรังสรรค์องค์ใหม่ในปัจจุบัน..... 341
รูปภาพ 7 - 185	แผนที่เกาะสี่ช้างและพระราชวังจุฑาธุชราชฐาน..... 342
รูปภาพ 7 - 186	พระที่นั่งมณฑลรัตนารักษ์ถูกรื้อไปสร้างเป็นพระที่นั่งวิมานเมฆในพระราชวังสวนดุสิต..... 345
รูปภาพ 7 - 187	ทัศนียภาพบริเวณชายหาดหน้าพระราชวังจุฑาธุชราชฐานในสมัยรัชกาลที่ 5..... 345
รูปภาพ 7 - 188	การจัดภูมิสถาปัตยกรรมเป็นแบบสวนระเบียง สภาพก่อนได้รับการปรับปรุง..... 346
รูปภาพ 7 - 189	บันไดและระเบียงกรลุกรังใกล้ตึกพัฒนา สภาพก่อนได้รับการปรับปรุง..... 347
รูปภาพ 7 - 190	บริเวณหลังตึกพัฒนาเป็นธารเครื่องหอมปนไหลผ่าน..... 347
รูปภาพ 7 - 191	ซ้ายตึกม่วงศรี ขวาคีทกสิกรรม..... 349
รูปภาพ 7 - 192	ซ้ายตึกพัฒนา ขวาคีทเขียว..... 349
รูปภาพ 7 - 193	ชาวอังกฤษค้ำประกาศาร ซ้ายศาลศรีชโลธรเทพ..... 350
รูปภาพ 7 - 194	ซ้ายเจดีย์วัดอังกฤษค้ำนิมิตร ขวาโรงเรียนเสาวภา..... 350
รูปภาพ 7 - 195	สะพานอังกฤษค้ำ..... 351
รูปภาพ 7 - 196	ฐานพระที่นั่งมณฑลรัตนารักษ์..... 352
รูปภาพ 7 - 197	แผนที่แสดงเส้นทางภายในพระราชวังจุฑาธุชราชฐาน..... 355
รูปภาพ 7 - 198	ทัศนียภาพริมทะเลหน้าเขตพระราชฐาน..... 356
รูปภาพ 7 - 199	ต้นลำทมเห็นได้ทั่วไปในเขตพระราชฐาน..... 356
รูปภาพ 7 - 200	ต้นศรีมหาโพธิ์ที่นำหน่อมาจากพุทธคยาประเทศอินเดีย..... 357
รูปภาพ 7 - 201	ต้นมะขามต้นไม้ดั้งเดิมปลูกสลับต้นลำทมเรียงรายริมทะเล..... 357
รูปภาพ 7 - 202	สวนภายในเขตพระราชฐานเชิงเขาริมทะเลสังเกตเป็นชั้นบันได..... 358
รูปภาพ 7 - 203	การจัดตกแต่งเนินมะขามที่ได้รับการปรับปรุงในปัจจุบัน..... 359

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 7 - 204	พื้นที่ส่วนหนึ่งของวงเวียนยังเหลือร่องรอยการแบ่งพื้นที่อยู่..... 359
รูปภาพ 7 - 205	เนื่องจากสภาพพื้นที่ที่เป็นที่ลาดชันทำให้เกิดสวนแบบขั้นบันได..... 360
รูปภาพ 7 - 206	การนำสวนลายประดิษฐ์เข้ามาตกแต่งระหว่างพระตำหนัก..... 360
รูปภาพ 7 - 207	สวนลายใกล้ตำหนักผ่องศรี..... 361
รูปภาพ 7 - 208	บ่อน้ำพุตั้งเรียงรายตามทางเดินในเขตพระราชฐาน..... 361
รูปภาพ 7 - 209	พุผวยสุทว้ายที่ใช้ตกแต่งในเขตพระราชฐาน..... 362
รูปภาพ 7 - 210	การออกแบบเส้นทางในเขตพระราชฐานให้ลดเลี้ยวไปตามเชิงเขาเรียงรายทางปลุกั่นทม..... 363
รูปภาพ 7 - 211	บริเวณทางแต่งทองแซ่ใช้ต้นลั่นทมเป็นไม้ถนน..... 363
รูปภาพ 7 - 212	ทางลาดไปด้วยหินด้านหนึ่งปลุกั่นทมต้นไม้ตามทางเดินอีกด้านเปิดมุมมองไปยังทะเล..... 364
รูปภาพ 7 - 213	เส้นทางสัญจรมีระบบการระบายน้ำที่ยอดเยี่ยม..... 364
รูปภาพ 7 - 214	สังเกตจากหัวบันไดสันนิษฐานว่าคงมีต้นไม้กระถางวางประดับประดับ..... 366
รูปภาพ 7 - 215	เส้นทางสัญจรอาศัยบันไดเข้าช่วยเนื่องจากสภาพที่สูงชัน..... 366
รูปภาพ 7 - 216	สะพานข้ามธารน้ำมีลักษณะเป็นราวระเบียงลูกกรง..... 367
รูปภาพ 7 - 217	การก่อสร้างแบบธรรมชาติเป็นการเก็บน้ำไว้ใช้และช่วยตกแต่งสถานที่..... 368
รูปภาพ 7 - 218	สระมหาโหนดาดสระเก็บน้ำขนาดใหญ่ก่อด้วยอิฐกรวดด้วยลูกกรงระเบียงโดยรอบ..... 368
รูปภาพ 7 - 219	บ่อล้อหอยเป็นการตกแต่งสระน้ำด้วยซีเมนต์เลียนแบบหอย..... 369
รูปภาพ 7 - 220	ธารเครื่องหอมปน..... 369
รูปภาพ 7 - 221	การตกแต่งรอบสระน้ำด้วยต้นไม้ใหญ่..... 370
รูปภาพ 7 - 222	เขื่อนริมทะเลที่ได้รับการปรับปรุงใหม่เห็นเจดีย์วัดอภัยภูรังคณิมิตด้านหลัง..... 370
รูปภาพ 7 - 223	สภาพพระราชวังบนเขาสัตนาถ..... 372
รูปภาพ 7 - 224	ซ้ายกระจังพาทหารยาม ขวาโรงรถหลังพลับพลาเชิงเขาแบบฝรั่ง..... 375
รูปภาพ 7 - 225	ซ้ายห้องพระโรง ขวาซุ้มประตู..... 375
รูปภาพ 7 - 226	บันไดและทางเดินคดเคี้ยวที่ปกคลุมไปด้วยต้นไม้ใหญ่..... 376
รูปภาพ 7 - 227	ด้านซ้ายเป็นทางขนของด้านขวาเป็นทางเสด็จสังเกตต้นลั่นทมสันนิษฐานว่าเป็นของเดิม..... 377
รูปภาพ 7 - 228	ทางเสด็จที่ค่อนข้างชันและคดเคี้ยว..... 378

รูปภาพ	หน้า
รูปภาพ 7 - 229	สภาพเส้นทางพระราชดำเนินในปัจจุบันได้รับการบูรณะและทาสีราวระเบียงใหม่ 378
รูปภาพ 7 - 230	เส้นทางขึ้นเขาวังสันนิษฐานว่าเป็นทางชนของในอดีต 379
รูปภาพ 7 - 231	การตกแต่งพระราชฐานด้วยต้นลั่นทมสันนิษฐานว่าเป็นของเดิมเมื่อคราวแรกสร้างพระราชวังสังเกตภาพ ด้านซ้ายเป็นราวระเบียงของเดิม ส่วนด้านขวาเป็นราวระเบียงใหม่ในปัจจุบัน 379
รูปภาพ 7 - 232	โรงทหารด้านบนเป็นคาดฟ้าเพื่อสังเกตการณ์ ในอดีตคงตกแต่งในรูปแบบของสวนหลังคา..... 380
รูปภาพ 7 - 233	สภาพพื้นที่บริเวณก่อนที่จะสร้างพระราชวังบ้านปืน 382
รูปภาพ 7 - 234	คณงานกำลังปรับแต่งพื้นที่เตรียมการก่อสร้างพระราชวังบ้านปืน..... 383
รูปภาพ 7 - 235	พลับพลาที่ประทับชั่วคราวขณะสร้างพระราชวังประมาณ พ.ศ.2452..... 384
รูปภาพ 7 - 236	พระณวนลานกลาง (COURTYARD) ภายในตัวอาคารเป็นสนามแบดมินตันแห่งแรกในประเทศ..... 384
รูปภาพ 7 - 237	ลักษณะพระราชวังที่ได้รับอิทธิพลจากยุโรปเป็นสถาปัตยกรรมแบบ Modern Style..... 387
รูปภาพ 7 - 238	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงวางศิลาฤกษ์สร้างพระราชวังบ้านปืนเมื่อ พ.ศ.2453 387
รูปภาพ 7 - 239	เริ่มก่อสร้างฐานพระราชวังเมื่อวันที่ 15 มกราคม ร.ศ.128 (พ.ศ.2452)..... 388
รูปภาพ 7 - 240	ถังน้ำประปาที่รัชกาลที่ 5 โปรดฯให้สร้างริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีเชิงสะพานอรุณพงษ์..... 388
รูปภาพ 7 - 241	สภาพทุ่งนาบริเวณบ้านปืนก่อนการสร้างพระราชวังสันนิษฐานประมาณก่อนปี พ.ศ.2452..... 390
รูปภาพ 7 - 242	แม่น้ำเพชรบุรีหน้าพระราชวังบ้านปืนด้านทิศตะวันออก สันนิษฐานประมาณปี พ.ศ.2452 390
รูปภาพ 7 - 243	ทัศนียภาพริมฝั่งแม่น้ำเพชรบุรีด้านหน้าพระราชวังบ้านปืน สันนิษฐานประมาณปี พ.ศ.2452..... 391
รูปภาพ 7 - 244	ลานโล่งหน้าพระที่นั่งที่ได้รับอิทธิพลจากพระราชวังยุโรป..... 391
รูปภาพ 7 - 245	ต้นตาลเป็นต้นไม้พันธุ์ที่ขึ้นภายในพระราชวังบ้านปืน สันนิษฐานหลังปี พ.ศ. 2459 392
รูปภาพ 7 - 246	ลักษณะการจัดตกแต่งพระราชวังบ้านปืน 393

สารบัญญัตินุสัณษัณและค้ำยอ

1. เรืองคักราช

- จ.ศ. มาจาก จุลศักราช สามารถทำให้เป็น พ.ศ. โดยการบวก 1181
- ค.ศ. มาจาก คริสตศักราช สามารถทำให้เป็น พ.ศ. โดยการบวก 543
- ร.ศ. มาจาก รัตโกสินทรศก สามารถทำให้เป็น พ.ศ. โดยการบวก 2324

ร.ศ. 100	คือ	พ.ศ. 2424
ร.ศ. 101	คือ	พ.ศ. 2425
ร.ศ. 102	คือ	พ.ศ. 2426
ร.ศ. 103	คือ	พ.ศ. 2427
ร.ศ. 104	คือ	พ.ศ. 2428
ร.ศ. 105	คือ	พ.ศ. 2429
ร.ศ. 106	คือ	พ.ศ. 2430
ร.ศ. 107	คือ	พ.ศ. 2431
ร.ศ. 108	คือ	พ.ศ. 2432
ร.ศ. 109	คือ	พ.ศ. 2433
ร.ศ. 110	คือ	พ.ศ. 2434
ร.ศ. 111	คือ	พ.ศ. 2435
ร.ศ. 112	คือ	พ.ศ. 2436
ร.ศ. 113	คือ	พ.ศ. 2437
ร.ศ. 114	คือ	พ.ศ. 2438
ร.ศ. 115	คือ	พ.ศ. 2439
ร.ศ. 116	คือ	พ.ศ. 2440
ร.ศ. 117	คือ	พ.ศ. 2441
ร.ศ. 118	คือ	พ.ศ. 2442
ร.ศ. 119	คือ	พ.ศ. 2443
ร.ศ. 120	คือ	พ.ศ. 2444
ร.ศ. 121	คือ	พ.ศ. 2445
ร.ศ. 122	คือ	พ.ศ. 2446
ร.ศ. 123	คือ	พ.ศ. 2447
ร.ศ. 124	คือ	พ.ศ. 2448
ร.ศ. 125	คือ	พ.ศ. 2449
ร.ศ. 126	คือ	พ.ศ. 2450
ร.ศ. 127	คือ	พ.ศ. 2451
ร.ศ. 128	คือ	พ.ศ. 2452
ร.ศ. 129	คือ	พ.ศ. 2453

2. โบราณไทยขึ้นปีใหม่ในวันแรม 1 ค่ำ เดือนอ้าย (ธันวาคม) ต่อมาใช้เป็นวันขึ้น 1 ค่ำเดือน 5 (ช่วงเดือนเมษายน) เป็นช่วงเปลี่ยนศักราช ส่วนในการขึ้นปีใหม่สมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มเมื่อวันที่ 1 เมษายน เป็นวันขึ้นปีใหม่เมื่อ จ.ศ.1251 หรือร.ศ. 108 หรือพ.ศ. 2432 เพราะฉะนั้นถ้าพระราชหัตถเลขาลงเดือนไว้ว่า 1 2 3 ก็ให้นับเดือนเมษายนเป็นเดือนที่ 1 เดือน พฤษภาคมเป็นเดือนที่ 2 เป็นต้น

เดือนเมษายน	เดือนที่	1
เดือนพฤษภาคม	เดือนที่	2
เดือนมิถุนายน	เดือนที่	3
เดือนกรกฎาคม	เดือนที่	4
เดือนสิงหาคม	เดือนที่	5
เดือนกันยายน	เดือนที่	6
เดือนตุลาคม	เดือนที่	7
เดือนพฤศจิกายน	เดือนที่	8
เดือนธันวาคม	เดือนที่	9
เดือนมกราคม	เดือนที่	10
เดือนกุมภาพันธ์	เดือนที่	11
เดือนมีนาคม	เดือนที่	12

เมื่อพ.ศ. 2483 ตรงกับสมัยรัชกาลที่ 8 รัฐบาลได้ถือเอาวันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2483 เป็นวันขึ้นปีใหม่แบบเก่า ปีสุดท้ายโดยให้ พ.ศ.2483 สิ้นสุดเพียงวันที่ 31 ธันวาคมเท่านั้น ในวันรุ่งขึ้นคือวันที่ 1 มกราคมให้ถือเป็นพ.ศ.2484 ตามสากล (แต่ในป็นักขัตตฤกษ์ต้องเปลี่ยนในช่วงเดือนเมษายนตามเดิม)